

KREMLI KÕRGETE AMETNIKE SÕNAVÕTTUDES ESINEVATE VENEMAA PROPAGANDANARRATIIVIDE AJALOOLISED, FILOSOOFILISED JA IDEOLOOGILISED JUURED

Vladimir Sazonov, Sirje Kupp-Sazonov

THE HISTORICAL, PHILOSOPHICAL AND IDEOLOGICAL ROOTS OF RUSSIAN PROPAGANDA NARRATIVES IN SPEECHES OF HIGH-RANKING KREMLIN OFFICIALS

Abstract. The Kremlin's propaganda is a complex phenomenon. It is based on historical concepts and ideas such as the Russian world and Eurasianism, as well as extreme right-wing ideas. It also involves the manipulation of facts, disinformation and lies.

For decades, the Kremlin has promoted the idea of Russia as a major Eurasian player and superpower, especially among the Russian-speaking diaspora in the West, through the politics of compatriots and influence operations that propagate concepts such as the Russian world. The Kremlin seeks not only to influence and damage the Western society but also manipulate its politics, economy, culture, security, the social environment, and so on.

The ideological foundations of the authoritarian regime in modern Putin's Russia and its revisionist, the neo-imperialist foreign policy, combine elements of the Tsarist era ('Moscow is the third Rome'), Count Uvarov's official theory of nationalism, Slavophilism, Eurasianism and the ultra-nationalist, far-right ideas of late 19th and 20th century Russian philosophers and ideologues.

These topics and ideas are being used as weapons in hybrid war against the West. Statements by high-ranking Russian officials such as V. Putin, S. Lavrov, M. Zakharova, D. Medvedev and D. Peskov are primarily targeted at internal audience, i.e. the population of the Russian Federation, mainly because their interpretation of various events (for example, the Ukrainian war) as presented in their speeches makes no sense to the external audience.

For example, when Sergey Lavrov claimed that NATO, Ukraine and the West started a war against Russia, nobody who is familiar with Russia's full-scaled military invasion of Ukraine on 24 February 2022 could consider this information truthful. Similarly, while Maria Zakharova in her speeches tried to create the impression that only Russian civilians are dying in this war, those who have seen the information about Bucha will know that this is disinformation. However, the Kremlin seems to assume that people outside of Russia are interested in these statements because these

are carefully translated into English and posted on the websites of the Ministry of Foreign Affairs and Kremlin.ru.

Finally, it should be noted that Russia's influence activities, including the dissemination of strategic narratives, themes, ideas and messages, as well as their overall anti-Western discourse target potential audiences including populist movements, radical and non-radical political figures and forces, and various international audiences, as well as alternative, anti-government, anti-US, anti-NATO and anti-EU groups.

Võtmesõnad: Kreml, riigiametnikud, Venemaa, propaganda, narratiivid, ajalugu, poliitika, ideoloogia, eurasianism, valeinfo, mõjutusoperatsioonid, kolmas Rooma

Keywords: Kremlin, officials, Russia, propaganda, narratives, history, politics, ideology, Eurasianism, disinformation, influence operations, Third Rome

1. Sissejuhatus

Artiklis¹ leiavad käsitlust Vene maailma (*russki mir*) ja Euraasia kontseptsiooni areng ning aktiivne kasutus Venemaa Föderatsiooni (VF) propagandas, samuti tänapäeva Venemaa poliitilise ideoloogia tekkimine ja Putini režiimile omase informatsioonilise mõjutustegevuse põhiideed.

Analüüsitakse mitmeid näiteid, kuidas Venemaa kõrged ametnikud on levitanud Euraasia ja Vene maailmaga seotud ideid, (strateegilisi) narratiive² jms, kasutades ajaloolisi ja praeguseid poliitilisi sündmusi Venemaa täiemahulise sõja ajal Ukraina vastu alates 2022. aastast. Eraldi tähelepanu pälvidad

¹ Artikkel on kirjutatud projekti PROF4 „Venemaa ajaloolised ja poliitilised narratiivid Kremli mõjutustegevuses, mis on suunatud Lääne (sh Eesti) ja Ukraina sihtauditooriumile Vene-Ukraina sõja kontekstis“ (01.09.2024–31.08.2025) ning Kaitseväe Akadeemia projekti O-006 „Strateegiline kommunikatsioon Ukraina sõja kontekstis: õppetunnid Eestile“ raames ja projekti rahastaja Välisministeeriumi toel. Autorite soovil on artiklis kasutatud tekstisest viitamist.

² Mölder ja Shiraevi (2021, 16) sõnul võivad strateegilised narratiivid, mis on üles ehitatud tõhusalt visualiseeritud piltidele, mõjutada laia sihtrühma. Need võivad mõjutada poliitilise või majandusliku eliidi otsuste kujunemist või kujundada avalikku arvamust. Antoniadis *et al.* (2010, 5) väidavad, et strateegilised narratiivid on hulk sündmuste ja identiteetide kohta käivaid väiteid, mille kaudu poliitiline eliit püüab anda minevikule, olevikule ja tulevikule kindlapiirilise tähenduse, et saavutada poliitilisi eesmärgi. Miskimmon *et al.* (2013) väidavad, et strateegilised narratiivid võivad mõjutada järgmisi valdkondi: 1) rahvusvahelist süsteemi, väljendades seda, kuidas poliitiline toimija kujundab arusaamu rahvusvaheliste suhete korraldusest; 2) poliitikat, nt poliitiliste toimijate soovi mõjutada rahvusvahelisi relvastuskontrolli läbirääkimisi või sekkuda relvakonfliktide lahendamisel pooltevahelistesse vaidlustesse; 3) identiteeti, st seda, kuidas poliitilised toimijad soovivad kujundada oma identiteeti rahvusvahelistes suhetes.

nii mõnedki korduvad sõnumid ja tõlgendused, mis esinevad pidevalt VF-i kõrgete ametnike ja esindajate, nt president Vladimir Putini, presidendi pressiesindaja Dmitri Peskovi, välisminister Sergei Lavrovi ning välisministeeriumi teabe- ja pressiosakonna direktori Maria Zahharova sõnavõttudes.

Samuti vaadeldakse tänapäeva vene poliitilise filosoofia ja riigiideoloogia põhiideede kujunemist, mida on mõjutanud vene parempoolsed ja konservatiivsed filosoofid ning Euraasia kontseptsiooni pooldajad, nagu Ivan Iljin ja Aleksandr Dugin, aga ka Kremli ideoloogid, nagu Vladislav Surkov.

Empiiriliste andmete kogumiseks on kasutatud kolme tüüpi allikaid. Esiteks VF-i kõrgete ametnike, nagu Vladimir Putini, Sergei Lavrovi ja Maria Zahharova kõnesid eelkõige ministeeriumite ametlikel veebilehtedel ajavahe-
mikul 2022–2025. Üldjuhul on need sõnavõttud tõlgitud ka inglise keelde.

Teiseks on kasutatud akadeemilisi materjale (teaduslikke ja populaarteaduslikke töid, aruandeid ning monograafiaid) Venemaa ajaloo kohta Venemaa riigiametnikelt, filosoofidelt, ideoloogidelt ja ajaloolastelt, kes on moodustanud nüüdse Venemaa ideoloogilise aluse, nagu Sergei Uvarov, Vladimir Solovjov, Nikolai Berdjajev, Lev Gumiljov, Ivan Iljin, Vladislav Surkov ja Aleksandr Dugin. Samuti on leitud ainet vene filosoofide, *russki mir'i* ja Euraasia ideoloogide ning tänapäeva Putini Venemaa poliititehnoloogide, nt Vladislav Surkovi töödest.

Kogutud empiiriliste andmete analüüsimiseks on kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi (Kuckartz 2014).

2. Vene maailma ajaloolised juured

Esmalt tuleb põgusalt käsitleda Vene maailma mõistet ja selle päritolu, et näidata, miks Putini režiim on võtnud selle oma riigi ideoloogiaks.

Kuigi mõiste *Vene maailm* on seotud tänapäeva Vene imperialismi ja putinismiga, on tegemist vana ideega. Alustuseks võib seda seostada Kiievi suurväürsti Izjaslav I-ga, kes valitses aastatel 1054–1068, 1069–1073 ja 1076–1078. Izjaslav I kirjutas Rooma paavstile Clemens I-le: „Tänuga selle eest, ustavale orjale, kes suurendas oma peremehe andekust – mitte ainult Roomas, vaid kõikjal: nii Hersonis kui ka Vene maailmas“ (Laruelle 2015, 3; Slovo).

Putini Vene maailma juuri võib näha juba Moskva suurväürstiriigi esimestel sajanditel. Pärast Ivan III valitsusaega aastatel 1462–1505 (Skrynnikov 2006), 16. ja 17. sajandil hakkas Moskva ennast nägema Bütsantsi impeeriumi järeltulijana ja nii tekkis ideoloogiline narratiiv Moskvast kui kolmandast

Roomast. Ivan III abiellus Zoe Palaiologina (hiljem Sophia), viimase Bütsantsi keisri Konstantin XI Palaiologose (valitses aastatel 1449–1453) vennatütrega. Ivan III oli esimene Moskva suurvürstidest, kes nimetas end tsaariks³, kuigi esialgu mitteametlikult.⁴

Narratiiv kolmandast Roomast ei tähendanud mitte ainult seda, et Moskva oli Rooma ja Bütsantsi impeeriumi õiguslik ning ajalooline järeltulija. See tähendas ka seda, et Moskva oli viimane Rooma, sest neljandat Roomat ei tule – pärast Moskvat lõppes viimane Rooma ajastu ja kogu maailm (Kupp-Sazonov, Sazonov 2022, 45–46; Skazanie o knjazjah Vladimirskih 2000, 278–289; Jerusalimski 2009, 276–293). Näeme, et 15.–16. sajand on Moskva (Vene) imperialismi tekkimise epohh (Lehtovirta 1999). Mõistlikum on väita, et Vene maailma kontseptsioon pärineb 19. sajandi Vene Keisririigi slavofiilide liikumisest. Huvitav asjaolu on, et Putini nn uus ideoloogia põhineb suuresti 19. sajandi tsaariideoloogial, mille võib kokku võtta kolme sõnaga: õigeusk, isevalitsus ja rahvuslus (vn *православие, самодержавие, народность*). Neid ideid propageerisid 19. sajandil mitmed vene ideoloogid (imperialistid ja natsionalistid), eelkõige krahv Sergei Uvarov (1786–1855), kes oli aastatel 1833–1849 rahvarahiduse minister (Gavrilov 2019). Uvarov sai tuntuks ametliku rahvusliku teooria väljatöötamisega, mis muutus Venemaal teatud ringkondades väga populaarseks. Selle teooria põhiidee on, et Venemaa on ainulaadne riik, kus elab eriline rahvas, kes on eurooplastest suuresti erinev, ja seetõttu valitseb ainult Venemaal õige asjade kord, mida Euroopas ei ole – niisugune asjade kord, mis vastab õigeusu ja poliitilise tarkuse nõuetele (Uvarov 2016). Seda ideed propageerivad ka tänapäeval Putini ideoloogid ja uuseuraaslased, nt Aleksandr Dugin.

Üks slavofiilsuse rajajaid, vene filosoof ja teoloog Aleksei Homjakov (1804–1860) mainis vene hinge (Homjakov 2011). Vene filosoofid Vladimir Solovjov (1853–1900) (Solovjov 1989) ja Nikolai Berdjajev rääkisid vene ideest (Berdjajev 1946; Laruelle 2015, 3).

Solovjov on väitnud, et Vene Keisririik soovib teenida oikumeenilist kirikut ning ühiskondliku korra eesmärk *võtta see oma kaitse alla* toob rahu ja õnnistust rahvaste perekonnale (Solovjov 1999). Väljendit *oma kaitse alla võtta* kasutab tänapäeval ka Putini režiim, mis väidab, et kaitseb venekeelseid inimesi väljaspool Venemaa Föderatsiooni (Atlantic Council 2014).

³ Vana-Rooma ja Bütsantsi tiitel *Caesar* pärineb Rooma Vabariiki aastatel 49–44 eKr valitsenud diktaatori Julius Caesari (100–44 eKr) nimest.

⁴ Vene tsaaride tiitlite kohta vt lähemalt Filjuškin (2006).

Venekeelsete inimeste kaitsmise loosungi all tungis Venemaa 24. veebruaril 2022 Ukrainasse ning jätkab genotsiidi ja terrorit ukrainlaste vastu (Obrašeniye Prezidenta ... 2022).

3. Eurasianism ja vene fašism kui imperialistlik lähenemine

Edasi leiavad käsitlust eurasianismi ideoloogia ning Venemaa paremäärmslikud ja fašistlikud ideed, mis on samuti osa tänapäeva Putini Venemaast.

Uvarovi ja slavofilide ideoloogia põhjal võib väita, et Putini Venemaa taotleb Euraasia suurriigi staatust, mis sarnaneb Nõukogude Liidu omaga. See on paljuski seotud eurasianismi ja veendumusega, et Venemaal peab olema Euraasia võtmevõim. VF-i geopolitikas nimetab Venemaa politoloog Valeri Petrov Nõukogude Liidu poliitilist käitumist Euraasia mandril keskmää geopolitikaks (Petrov 2003). Keskmää idee pärineb suuresti inglise geograafi Halford John Mackinderi 20. sajandi alguse geopolitilisest teooriast (Mackinder 1904).

Eurasianism on filosoofilis-poliitiline ideoloogia, mille eesmärk on Venemaa eemaldumine lõimumisest Euroopaga ja lähenemine Aasia riikidele, sh Kesk-Aasia riikidele ja Mongooliale. Eurasianismi ideoloogiline alus on 18.–19. sajandi slavofilide liikumine, kuhu kuulusid sellised tuntud kirjanikud nagu Nikolai Gogol (1809–1852), Fjodor Tjuttšev (1803–1873) ja Fjodor Dostojevski (1821–1881). Eurasianism erineb mõnevõrra slavofiilsusest, kuna see ei propageeri panslavismi ideed kõigi slaavlaste ühendamiseks, vaid jutlustab föderaalset Euraasia riigist Nõukogude Liidu piirides. On pakutud ka mongoli ja turgi rahvaste ühendamist Venemaaga jms. See idee ei ole uus, vaid oli olemas juba 1920.–1930. aastatel Läänes vene emigrantide hulgas. Selle ideoloogia rajajad olid vene ajaloolane ja etnoloog Lev Gumiljov⁵ (1912–1992) koos filosoofi, ajaloolase ning eurasianismi teoreetiku Pjotr Savitski⁶ (1895–1968) ja teistega.

Gumiljov ei samastanud end suurema osa elust eurasianismiga ning rääkis sellest esimest korda alles 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguses. Tema väide „Ma ütlen teile kindlalt, et kui Venemaa päästetakse, siis ainult Euraasia suurriigina“⁷ sai tuntuks. Seega oli Gumiljov eurasianismi pooldaja, mis

⁵ Vt Tleugabölova *et al.* 2013, 288–291.

⁶ Vt Savitski 1931; 2022.

⁷ L. Gumiljov ütles ajakirjale Sotsium antud intervjuus 1992. aastal: „Знаю одно и скажу вам по секрету, что если Россия будет спасена, то только как евразийская держава и только через евразийство.“ (Gumiljov 1992).

tähendab, et ta uskus Venemaa, turgi rahvaste ja Mongoolia ühtsusesse. Gumiljovi jaoks ei olnud eurasianism mitte poliitiline ideoloogia, vaid mõtteviis. Ta püüdis tõestada, et Venemaa on Kuldhordi jätk (Tleugabõlova *et al.* 2013, 288–291). Siinkohal tuleb märkida, et Putini vaateid on kindlasti mõjutanud Lev Gumiljovi ideed (Clover 2016).

Teine eurasianismi ideede loomise ja edendamise võtmeisik, kes on mõjutanud ka Putinit, oli vene filosoof Ivan Iljin (1883–1954), keda on sageli süüdistatud paremäärmuslike ideede või isegi fašismi pooldamises (Barbashin 2018; Minakov 2024). Iljin oli valgekaartlasest emigrant, kes oli tuntud ka kui paremäärmuslike vaadetega aktiivne antikommunist. Ta aitas kaasa vene rahvusliku idee arendamisele. (Ivanov *et al.* 2015)

Kui natsionaalsotsialistid 1933. aastal Saksamaal võimule tulid, oli Iljin neist vaimustuses ja kirjutas nende toetuseks artikli (Iljin 1933). Iljinit on nimetatud VF-i presidendi Vladimir Putini filosoofiks ja inspireerijaks (Laruelle 2018). Marlene Laruelle väidab:

Alates 2014. aastast näib Putini inspireerija tiitel olevat üha enam kandunud emigreerunud mõtlejale Ivan Iljinile (1883–1954). Iljini uut esiletõusu märkasid esmalt Anton Barbašin ja Hannah Thoburn, seejärel Timothy Snyder. Viimase arvates tuleks Ivan Iljinit vaadelda kui vene fašismi prohvetit, mis põhjendaks seega tagasivaateliselt Putini väidetavat pööret fašismi suunas alates Ukraina kriisist – pööret, millele on osutanud ka teised teadlased, nt Alexander Motyl ja Vladislav Inozemtsev. Lääne eksperdid on nüüdseks laialdaselt tunnistanud ja tutvustanud Iljinile hiljem omistatud staatust, ilma et oleks selle õigsuse üle arutlenud. Väidan, et Iljin ei ole mitte ainult Putini guru, vaid tema ideoloogiline pärand tänapäeva Venemaal on keerulisem kui pelgalt „fašism“. (Laruelle 2018)

Timothy Snyder (2015) on aga avalikult nimetanud nii Putinit kui ka Iljinit fašistideks. 2023. aasta juulis asutati Venemaa Riiklikus Humanitaarülikoolis Ivan Iljini nimeline kõrgem poliitiline kool (õppe- ja teaduskeskus), mida juhib filosoof Aleksandr Dugin. Aprillis 2024 ilmus platvormil change.org ülikooli üliõpilaste petitsioon, millega nõutakse õppe- ja teaduskeskuse ümbernimetamist põhjusel, et Iljin on aktiivselt kiitnud heaks Saksa fašistliku režiimi tegevuse, õigustanud Adolf Hitleri kuritegusid ning kirjutanud vene fašismi vajalikkusest. (Tass.ru 2024)

Ivan Iljin on kiitnud ka Itaalia fašismi rajajat Benito Mussolinit. 1926. aastal kirjutas Iljin Mussolinist nii:

Tema poliitika on plastiline, reljeefne. See koosneb isiklikest tegudest – elavatest, terviklikest, originaalsetest ja väljastpoolt nähtuna sageli ootamatutest. /.../ Ta juhindub varjatud, kuid sisemiselt põlevast, kuigi ebamääraselt käegakatsutavast ideaalist – tahtlikust müüdist, mis võib ühel päeval muutuda reaalsemaks kui reaalsus ise. (Iljin 2001, 243)

Iljin on kirjutanud mitu artiklit nn vene fašismist ja öelnud muu hulgas järgmist.

Viimase kümne aasta jooksul on rüütellik liikumine, mida kogu selle ülemaailmses ulatuses tuleks nimetada valgeks liikumiseks, rajatud, koondunud ja avanenud eri riikides ning eri nimede all. See sai alguse Venemaal 1917. aasta lõpus, leides paratamatult kohe sõjalise väljundi ja arenedes sisesõja vormiks. Seejärel sündis see Saksamaal, Ungaris ja 1919. aastal Itaalias; siin võttis see pärast kolm nädalat kestnud organisatsioonilist ettevalmistust ja kangelaslike kokkupõrkeid üle riigiaparaadi ning lõi niinimetatud fašistliku režiimi⁸. See poliitiline edu pani meie kaasaegseid rääkima ja mõtlema fašistlikust meetodist võitluses bolševistliku pealetungi vastu ning tõi kaasa organisatsioonilisi jäljendusi teistes riikides (Prantsusmaal, Inglismaal, Tšehhoslovakkias). Nagu võib sageli juhtuda ka inimtegevuses, varjutas üks valge liikumise vorm – Itaalia rahvuslik liikumine –, mis oli saavutanud suure edu kohapeal, teised väärtuslikud ja vajalikud vormid, andes nime kogu liikumisele ... Vene fašistide vaim on patriootlik, tahtejõuline ja aktiivne ... (Iljin 1928)

Artiklites „Kirjad fašismist“ (1925–1926), „Vene fašismist“ (1928), „Võimust ja surmast“ (1928), „Natsionaalsotsialism“ (1933) ja „Hitleri strateegilised vead“ (1948) näitas Ivan Iljin fašismi olemust, allikat ja tähendust kui rüütellikku algust, mis kujutab endast inimkonna vastust arenevale kuristikule, ebaaususele ja metsikule ahnusele. Ta näitas seda kui võitlust internatsionalismi, kommunismi ja bolševismi vastu, kui loomulikku reaktsiooni organiseeritud tahtmatusele ja organiseeritud korratusele, kui ideed, et „inimesed otsivad tahte- ja riigilaadset väljapääsu organiseeritud tahtmatuse ummikseisust“. (Lisitsa 1996, 30)

2009. aastal märkis Vladimir Putin, et ta loeb sageli uuesti Iljini teost „Mida Venemaa tükeldamine maailmale töötab?“⁹. Putin on tsiteerinud

⁸ Siin ja edaspidi siinse artikli autorite esiletõststud.

⁹ „Что сулит миру расчленение России“

oma kõnedes sageli Iljinit, nt aastatel 2005, 2006, 2012, 2013, 2014 ja 2022 (Agentstvo 2022). Näiteks ütles Putin 2021. aastal Valdai rahvusvahelise diskussiooniklubi koosolekul järgmist: „Ma loen Iljinit, jah, ma loen teda ikka veel“ (RBK 2021) ning 2022. aastal tsiteeris VF-i president teda oma kõnes nelja Ukraina piirkonna annekteerimise kohta (Current time 2022).

Lisaks Venemaa presidendile on Iljinit tsiteerinud ja maininud Dmitri Medvedev, Sergei Lavrov, nii mõnedki teised Venemaa ametnikud ning nn eliidi ja religioosse institutsiooni esindajad, nt patriarh Kirill. Iljini raamatuid on soovitanud kohustuslikuks lugemiseks Vladislav Surkov ja Vjatšeslav Volodin.

Eurasianism muutus tänapäeva Venemaal populaarseks 20. sajandi lõpus ja 21. sajandi alguses, pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist, kui Venemaa rahvuslik enesekindlus oli Jeltsini valitsusajal (1991–1999) ja eriti Putini režüümi ajal märgatavalt tugevnenud.

Tänapäeval on üks peamisi eurasianismi ideologe Aleksandr Dugin¹⁰, kes on Putini Venemaa *eurasianismi idee* suurimaid esindajaid (Dugin 2014). Duginit on peetud ka partei Ühtne Venemaa mitteametlikuks ideoloogiks. Ta on ka Rahvusvahelise Euraasia Liikumise asutaja ja juht¹¹. Dugini keskne idee on Suur-Venemaa loomine. Ta toetab Venemaa imperialismi, sealhulgas Putini sõda Ukraina vastu. Lühidalt öeldes on Dugini unistus esiteks taastada Venemaa võim, nagu see kunagi (Vene Keisririigi ja Nõukogude Liidu ajal)

¹⁰ Vene nüüdisaegne filosoof, poliitiline kommentaator, tuntud radikaalsete ja fašistlike vaadete poolest. Teda on peetud neoeurasianismi peaideoloogiks (Caprio 2022). Dugin oli omal ajal väga huvitatud marksismist, rahvusbolševismist ja ka eurasianismist. Koos E. Limonoviga asutas ta 1990. aastate alguses rahvusbolševistliku partei. Dugin tundis suurt huvi õigeusu kiriku ja õigeusu kui religiooni vastu ning oli veendunud vajaduses taastada vene õigeusu traditsioonid, mis eksisteerisid Venemaal enne Nikoni reforme 17. sajandil. 1998. aastal loobus Dugin koostööst Limonovi ja rahvusbolševikega, lahkus parteist ning sai duuma spiikri Gennadi Seleznjovi nõunikuks, pidades Venemaa peastaabis loenguid geopolitikast. Dugin on teinud koostööd ka teiste Kremli võtmetegelastega, näiteks oli ta Venemaa Riigiduumas endise esimehe Sergei Narõškini (Vene Riigiduumas esimees 2011–2016, alates 2016. aastast välisluure direktor) nõunik. Kui Putin 2000. aastal võimule tuli, ei kuulunud Dugin enam radikaalsesse opositsiooni ja temast sai Kremlile lojaalne isik. Alates 2000. aastate algusest hakkas Dugin propageerima eurasianismi ja sellega seotud konservatiivseid ideid, mida ta pakkus Kremlile uue ideoloogilise platvormina. Dugin kritiseeris Venemaa poliitilist eliiti ideoloogia puudumise pärast ja pakkus neile oma loomingut: „neljandat poliitilist teooriat“. See uus ideoloogia pidi vastanduma kommunistidele, liberalistidele ja fašistidele. Duginit on nimetatud Vene maailma peaideoloogiks, Putini ajuks ja ka halliks kardinaliks, kuigi Dugin ise väidab, et ta isegi ei tunne Putinit.

¹¹ A. Dugini asutatud organisatsioon ei ole ametlik riiklik organisatsioon, kuid sel on tugev valitsuse toetus. Asutati Moskvas 2003. aastal.

oli, sealhulgas sõjaline võim, ning teiseks luua Euraasia suurriik uue võimsa Venemaa liidu kujul, kuhu kuuluksid endised nõukogude liiduvabariigid. See liit peaks olema Euraasia Liit ning VF oleks selle juhtiv ja liikumapanev jõud. (Dugin 1993; 2002; 2009; 2012; 2014)

Kokkuvõttes võib öelda, et Iljini-Dugini ning teiste imperialistlike ja paremäärmuslike filosoofide-ideoloogide räigest geopoliitilisest nägemusest on saanud mitmel moel Putini režiimi ideoloogiline suund ja relv.

4. Putini Vene maailm ja nn kaasmaalaste poliitika

Ivan Iljini, Pjotr Savitski, Lev Gumiljovi, Aleksandr Dugini ja teiste eurasianismi pooldajate ideoloogiline raudvara ei ole mitte ainult vene rahvusliku ideoloogia alus, vaid moodustab olulise osa putinismi ehk Vene maailma ideoloogiast. Vene maailm on otseselt seotud nii eurasianismi kui ka Venemaa nn kaasmaalaste poliitikaga (Grigas 2016) ja mitmete teiste ideedega. Üks Vene maailma ideolooge oli vene filosoof Georgi Štšedrovitski (1929–1994), kes kirjutab, et 20. sajandil moodustas Vene maailm maailmasõdade ja revolutsioonide mõjul „võrgustikstruktuuri suurtest ja väikestest kogukondadest, kes mõtlevad ja räägivad vene keeles. Ei ole saladus, et vaevalt pool Vene maailma elanikkonnast elab VF-i halduspiiride piiritletud territooriumil“ (Štšedrovitski 1999).

Mitu aastat pärast Štšedrovitski surma, juba Putini režiimi ajal taas elustas Kreml nn suure rahva idee, meenutades tsaari- ja nõukogude aja saavutusi ning hiilgust. Surkov ja teised ideoloogid on andnud oma panuse selle kontseptsiooni arendamisse.

2000. aastatel hakkas Putini režiim kehtestama Vene maailma kontseptsiooni (O sozdanii ... 2007). Aprillis aastal 2007 teatas Putin:

Sel aastal, mis on kuulutatud vene keele aastaks, on põhjust veel kord meenutada, et vene keel on ajaloolise rahvaste vendluse keel, tõeline rahvusvahelise suhtluse keel. Vene keel pole mitte ainult terve hulga tõeliste maailmasaavutuste hoidja, vaid ka Vene maailma mitme miljoni inimese elupaik, mis on mõistagi palju suurem kui ainult Venemaa. Seetõttu ei saa vene keelest – paljude rahvaste ühisest varast – kunagi vihkamise ega vaenu, ksenofoobia või natsionalismi keelt. (Putin 2007)

Palju hiljem, 2023. aastal selgitas Vladimir Putin Ülemaailmse Vene Rahvanõukogu täiskogu istungil, mis on tema arusaama järgi Vene maailm.

„Vene maailm ühendab kõiki neid, kes tunnevad vaimset sidet meie kodumaaga, kes peavad end vene keele, ajaloo, kultuuri kandjateks, sõltumata isegi rahvuslikust ja usulisest kuuluvusest. Ilma venelaste kui etnoseta, ilma vene rahvusest ei ole ega saa olla Vene maailma ja Venemaa ennast.“ Putini jaoks on Vene maailm keskaegne Rus', Moskoovia tsaaririik, Vene Keisririik, Nõukogude Liit ja tänapäeva Venemaa ning see hõlmab kõiki „meie esivanemaid ja järeltulijaid põlvkondi, kes elavad pärast meid“. (Vedomosti 2023)

Putini arvates on Vene maailm globaalne mõõde, vene keel on üks ÜRO ametlikest keeltest (Vedomosti 2023).

Putinismi peamisi ideolooge Vladislav Surkov on üks neist, kes vastutab Venemaa-Ukraina sõja eest. Surkovi üks peaesmärke on Ukraina riigi destabiliseerimine. Vene maailma kontseptsiooni toetajana on Surkov propageerinud ideed, et Venemaa vajab tugevat valitsejat, kes kehtestab range kontrolli poliitika üle, et riik ja ühiskond oleksid stabiilsed ega korduks 1990. aastate ebastabiilsus. Lääne elustiili ja hüvede armastaja ning rikka hedonistina on ta samas üks Vene maailma kontseptsiooni loojatest. Surkov on Lääne poliitilise süsteemi vastane, tsiteerides sageli kommunistlikku ja ekstremistlikku Che Guevarat, keda ta peab oma vaimseks isaks ja suveräänse demokraatia idee eelkäijaks. 2019. aastal avaldas Surkov artikli „Putini pikk riik“ (Surkov 2019), milles esitas idee, et Vene riik jätkub ja see on uut tüüpi riik. Surkov väitis, et Venemaa ajaloos on olnud neli peamist riigimudelit, mida võiks nimetada nende rajajate järgi: Ivan III riik (Moskva suurvürstiriik, 15.–17. saj), Peeter I riik ehk Vene Keisririik (18.–19. saj), Lenini riik ehk Nõukogude Liit (20. saj) ja Putini riik (21. saj). Surkov postuleeris samas artiklis, et „Putini suur poliitiline masinavärk alles kogub hoogu, häälestades end pikaks ja huvitavaks tööks“ (Surkov 2019).

Surkov kui üks peamisi Ukraina sissetungi ideoloogilisi põhjendajaid pooldab agressiivset imperialistlikku poliitikat. Aastal 2021 teatas ta artiklis „Venemaa peab laienema“, et Venemaa peab ründama naaberriike ja tekitama kaost. Tema sõnul peab Kreml ühendama omi ja jagama teisi maid, siis valitseb Venemaa mõlemat.

Sajandeid püsis Vene riik karmist ja passiivsest sisepoliitikast hoolimata elus ainult tänu pidevale püüdlusele laiendada oma piire. Vene riik on selle ammu unustanud või tõenäoliselt ei ole ta kunagi osanudki jääda ellu teisel moel. Venemaa jaoks ei ole pidev laienemine mitte ainult idee, vaid meie ajaloolise eksistentsi tõeline alus. (Surkov 2021)

Seega on Vene maailma üks elemente ekspansiivsus ja uusimperialism. Vene maailma idee avaldub tugevalt ka Venemaa rahvusvahelises tegevuses, kuna ta on mitme rahvusvahelise organisatsiooni aktiivne liige (SRÜ, ÜRO, WTO, BRICS jt).

Nagu näha, ei paku Putini rahvuslik idee enamasti midagi uut. Paljudes aspektides kopeerib see krahv Uvarovi rahvuslikku ideed, aga ka selliste filosoofide nagu Gumiljovi, Iljini, Štšedrovitski ja Dugini vaateid. Putini režiim teeb jõupingutusi, et tugevdada Venemaa mõju Euraasias. Venemaa võimet kaasata kaasmaalasi¹² peetakse Kremli üheks peamiseks hoovaks Venemaa suurriigi staatuse taastamisel. Vene maailma narratiivist on saanud võtmetegur Venemaa postsovetliku rahvusliku identiteedi kujunemisel ja selle seotuses Euraasia geopoliitilise maastikuga. Vene maailma ideed kasutab Moskva oma ekspansiivsetel eesmärkidel, näiteks on ta seda teinud sõjas Gruusia vastu 2008. aastal (Laaneots 2014), Krimmi annekteerimisel 2014. aastal (Howard, Pukhov 2014) ja 24. veebruaril 2022 alanud ulatuslikus sõjalises agressioonis Ukraina vastu. Pärast Nõukogude Liidu lagunemist sai Vene maailm Venemaa poliitilise eliidi võimsaks ideoloogiliseks relvaks ja üheks peamiseks hoovaks, mida on kasutatud venekeelsete liikumiste ühendamiseks naaberriikides, luues vene kultuurilise, ideoloogilise, sotsiaalse, poliitilise ja informatsioonilise ruumi postsovetlikus maailmas ning kaugemalgi. Putini režiim toodab ulatuslikku propagandat, et mõjutada inimesi Venemaal ja (lähi)välismaal, see põhineb Vene maailma kontseptsioonil ja kaasmaalaste poliitikal (Sazonov 2017, 18–28).

Kaasmaalaste poliitika ja Vene maailma kontseptsioon on Kremli jaoks tõhusad mõjutusvahendid, mille abil oma mõju kehtestada ja laiendada. Vene maailma kui omamoodi kontseptuaalset raamistikku kasutatakse selleks, et õigustada uut lähenemisviisi ehk Venemaa imperialismi ning agressiooni Ukraina ja teiste riikide vastu. Pärast Krimmi annekteerimist (2014) näitas

¹² Вн соотечественник – Vene maailma kontseptsioonis tähendab see väljaspool VF-i piire elavaid Vene kodanikke. Mõiste *kaasmaalased välismaal* on tekkinud kahe erineva, kuid suuresti kattuva diskursuse raames (Zevelev 2016).

Putini režiim, et poliitilised lõhed postsovetlikus ruumis olid teatud mõttes lähtepunkt keerulistele ja üsna ettearvamatutele sündmustele, mis olid alanud juba 1991. aastal pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist. Seega võimaldab Vene maailm hoida Kremli Venemaa piirid vähemalt retooriliselt ebamäärased ning sellel on piirkondlikule julgeolekule määramatud ja ohtlikud tagajärjed (Zevelev 2016).

Kreml on aastakümneid näinud venekeelseid inimesi väljaspool VF-i info-sõjapidamise ja muude tegevuste potentsiaalse sihtmärgina oma mõjusfääri suurendamisel. Vene meediat ja teabekanaleid on kasutatud vene vähemuste mobiliseerimiseks teistes riikides, et populariseerida Vene maailma imperialistlikku kontseptsiooni. Selliste teabekampaaniate eesmärk on luua Venemaa piiri taga nõrku ja ebastabiilseid piirkondi, mida on lihtne mõjutada Venemaa propagandaga ja hoida Venemaa mõjusfääris. (Sazonov *et al.* 2022; Mölder, Sazonov 2020a; Mölder, Sazonov 2020b; vt ka Pomerantsev 2015)

5. Eurasianism ja Primakovi doktriin Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse vahendina

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist 1991. aastal kaotas Venemaa suurriigi staatuse ning üsna suure osa oma rahvusvahelisest prestiižist ja territooriumist. Võib öelda, et Venemaa mõju vähenes märgatavalt nii globaalselt kui ka piirkondlikult (Euraasia mandril). Putini režiimi ajal, mis on kestnud juba üle 25 aasta¹³, on Venemaa märkimisväärselt muutunud.

Putini võimuletulekuga hakkas Moskva tagasi nõudma oma positsiooni globaalse suurvõimuna ning selle aluseks on uus Vene maailma ideoloogia ja uusimperialistlik lähenemisviis. Seda illustreerib hästi Venemaa selgelt agressiivne välispoliitiline hoiak viimasel kahel aastakümnel, aktiivsuse suurendamine rahvusvahelisel areenil ning osalemine sõjalistes konfliktides ja nende provotseerimine: aastal 2008 Venemaa-Gruusia sõda; 2014 Krimmi annekteerimine ja terroristlike kvaasiriiklike moodustiste, Donetskis Rahvavabariigi (DNR) ja Luhanski Rahvavabariigi (LNR) loomine Ida-Ukrainas; 2015 Venemaa

¹³ Vladimir Putin tuli võimule esmalt peaministrina 1999. aastal. Kui VF-i president Boriss Jeltsin 31. detsembril 1999 tagasi astus, sai Putinist VF-i presidendi kohusetäitja. 26. märtsil 2000 valiti ta VF-i presidendiks. Aastatel 2008–2012, kui Venemaa president oli Dmitri Medvedev, oli Putin taas peaminister. 2012. aastal sai Vladimir Putinist jälle VF-i president, *de facto* on ta Venemaa eluaegne diktaator.

relvajõudude sekkumine Süüria kodusõtta; 2022 ulatuslik sõjaline rünnak Ukraina vastu. Lisaks veel Venemaa palgasõdurite (Wagneri grupp jt) osalemine sõjalistes konfliktides ja kodusõdades Aafrikas (Liibüa, Mali, Sudaan, Kesk-Aafrika Vabariik, Mosambiik) (Sauer 2022; Bellingcat 2019).

Viimase kolme aastakümne jooksul ja eriti pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse 2014. aastal on Kreml tihendanud koostööd välisriikide rahvusvaheliste institutsioonidega. Mõistagi ei tee Moskva seda juhusliku valikuna, vaid tal on kindlad eesmärgid ja tegevused (Stronski, Sokolsky 2020). Järgnevalt analüüsitakse neid eesmärke ja tegevusi.

Alustuseks nn Primakovi doktriinist¹⁴, mis pärineb 20. sajandi lõpust, kui Nõukogude Liit oli kokku varisenud. Lühidalt öeldes on Primakovi doktriini eesmärk olnud tugevdada koostööd Aasias, eriti Venemaa-India-Hiina kolmnurgas, mis oli ka sellise nähtuse nagu BRICS¹⁵ loomise alus. Primakovi visioonis on Venemaa välispoliitika eesmärk muuta rahvusvaheline süsteem, kus alates Nõukogude Liidu lagunemisest 1991. aastal on monopol olnud Ameerika Ühendriikide käes, mitmepoolseks ning seejuures peaks Venemaa vähemalt Euraasia mandril mängima juhtrolli (Sazonov, Sägi 2022, 145).

Primakovi doktriini alus on Venemaa poliitilise eliidi veendumus, et Venemaa ei suuda USA ja nende liitlastega rahvusvahelisel areenil võistelda. Doktriin näeb üldjoontes ette Venemaa suuremat keskendumist lähivälismaale ning aktiivset koostööd ja partnerlust Hiinaga, aga ka teiste arengumaa-dega. Oma mõju laiendamiseks maailmas peab Moskva kasutama teisi lähenemisviise. Üks neist on uute rahvusvaheliste organisatsioonide loomine ja aktiivne osalemine olemasolevates. Kremli arvates aitab see hoida ja laiendada Moskva mõju. Uute organisatsioonide hulka, milles Venemaa osaleb ja mida ta juhib, kuuluvad Sõltumatute Riikide Ühendus (SRÜ), Euraasia Majandusliit (EAEU), Shanghai Koostööorganisatsioon (SCO) ja BRICS-grupp (Stronski, Sokolsky 2020). Enamik neist organisatsioonidest on Euraasia-kesksed, suu-rendades Venemaa mõjutustegevust ja mõjusfääri just selles piirkonnas.

¹⁴ Primakovi doktriin on nime saanud selle algataja Jevgeni Primakovi (1929–2015) järgi, kes oli aastatel 1991–1996 Nõukogude Liidu välisluure juht, 1996–1998 välisminister ja 1998–1999 peaminister (Sazonov, Sägi 2022, 145).

¹⁵ BRICS hõlmab Brasiiliat, Venemaad, Indiat, Hiinat ja Lõuna-Aafrika Vabariiki (LAV). 2000. aastate alguses alustati tegevust neljaliikmelise blokina, esimene kohtumine välisministrite tasandil toimus 2006. aastal New Yorgis ja riigipeade tippkohtumisi on peetud alates 2009. aastast. LAV on ühenduse liige alates 2010. aastast. Samast aastast alates on ühendus tuntud lühendi BRICS all. Nüüdseks on BRICS laienenud ning sellel on veelgi rohkem liikmeid ja liikmekandidaate.

Lisaks on VF taotlenud aktiivset liikmesust ja hoiab seda paljudes teistes rahvusvahelistes organisatsioonides, nt ÜRO-s ning Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioonis (OSCE). Ta püüab neid mõjutada enda huve silmas pidades, avaldades seejuures nende kaudu mõju ka läänemaailmale ja kogu maailmale. Siinse analüüsi seisukohalt on Venemaa tegevus eriti oluline rahvusvahelistes organisatsioonides, mis on seotud lääneriikide, sealhulgas Eestiga. Venemaa on rõhutanud, et ta on Nõukogude Liidu kui ÜRO asutajaliikme järeltulija ja ÜRO Julgeolekunõukogu alaline liige. VF ei ole aga ÜRO asutajaliige.¹⁶ ÜRO liikmena püüab VF nurjata Lääne jõupingutusi Venemaa kui agressiivse riigi diplomaatiliseks ja sanktsioonide kaudu ka majanduslikuks isoleerimiseks (Stronski, Sokolsky 2020). Näiteks 25. veebruaril 2022 kasutas VF vetoõigust ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni puhul, milles mõisteti hukka Ukraina vastu suunatud agressioon. Selles resolutsioonis nõuti, et Moskva lõpetaks viivitamatult sõjalise agressiooni ja rünnaku Ukraina vastu ning viiks kõik oma väed Ukraina territooriumilt välja. Julgeolekunõukogu 15 liikmest 11 hääletas resolutsiooni poolt, Hiina, India ja Araabia Ühendemiraadid jäid erapooletuks, Venemaa oli vastu ja pani sellele veto peale. Kuna reeglite kohaselt peatab Julgeolekunõukogu viiest alalisest liikmest¹⁷ vähemalt ühe vastuhääletamine mis tahes esitatud meetme käsitlemise, jäi resolutsioon vastu võtmata (UN News 2022).

Venemaa peamine jõupingutus Vladimir Putini ajal on olnud saavutada, et ülejäänud maailm tunnustaks VF-i taas suurriigina, nagu Nõukogude Liit oli külma sõja ajal. Just ÜRO on olnud Venemaa jaoks hea platvorm oma mõju laiendamiseks ja huvide kehtestamiseks. VF-i osalemist ÜRO-s reguleerib hulk omavahel seotud kontseptsioone, alustades Venemaa rahvusvahelise õiguse määratlusest, mis põhineb kitsalt ÜRO põhikirjal ja Julgeolekunõukogu resolutsioonidel. See võimaldab Venemaal põhimõtteliselt keelduda inimõiguste ja demokraatliku valitsemise kohustusest. Teine kontseptsioon on nn multipolaarsuse kontseptsioon (sisuliselt Primakovi doktriini ideed), mis väidab, et riikide rühm peab tegutsema kollektiivselt võrdsuse ja konsensususe alusel. ÜRO-s väljendub see Julgeolekunõukogu alaliste liikmete seas liitlase Hiinaga Lääne huvide vastu seisumises (Remler 2020).

¹⁶ Ukraina president Volodõmõr Zelenskõi kutsus ÜRO Julgeolekunõukogu 2022. aasta aprillis üles VF-i Julgeolekunõukogust välja arvama, et VF ei saaks takistada otsuseid Ukraina sõja kohta (France24 2022).

¹⁷ Alalised liikmed on Hiina, Prantsusmaa, Venemaa Föderatsioon, Ühendkuningriik ja Ameerika Ühendriigid.

Seades riiklikud huvid tähtsamaks kui suurem rahvusvaheline kasu, käitub Venemaa täpselt nagu teised suurriigid. Samas eristab Venemaad enamikust teistest ÜRO liikmesriikidest just see, mil määral Kreml kasutab mitmepoolseid mehhanisme oma mõju, staatuse ja moraalse legitiimsuse kehtestamiseks. Venemaa poliitiline juhtkond toetab ÜRO kui peamise rahvusvahelise juhtorgani keskset koordineerivat rolli, sest ÜRO-s on kollektiivne otsustamine, st suurriigid otsustavad võrdsetel alustel.

ÜRO ja selle Julgeolekunõukogu on leevendanud külma sõja järgsel langusperioodil Venemaa jaoks tagajärgi, kehtestades samal ajal USA hegemoniale märkimisväärse kontrolli. See ei ole alati toiminud, nagu näitas Washingtoni otsus saata 2003. aastal väed Iraaki Saddam Hussein'i režiimi vastu. Kuid pigem oli see erandlik juhtum. Sellised institutsioonid nagu ÜRO on Kremlile olulised ja jäävad selliseks, sest ta näeb neid rahvusvahelise võimu võrdkujudena (Lo 2015, 73).

6. Ajaloolised ja poliitilised narratiivid Venemaa mõjutustegevuses riigisisel ja rahvusvahelisel tasandil

Selles peatükis leiavad käsitlust mõned teemad ja narratiivid VF-i kõrgete riigiametnike sõnavõttudes. Täpsemalt on vaatluse all välisminister Sergei Lavrovi, presidendi pressisekretäri Dmitri Peskovi, välisministeeriumi pressiesindaja Maria Zahharova ja Riigiduumi esimehe Vjatšeslav Volodini kõned, mis pakuvad analüüsiks huvitavat materjali ja iseloomustavad VF-i mõjutustegevust nii riigisisel kui ka rahvusvahelisel tasandil. Paljusid teemasid käsitletakse ikka ja jälle, korduvad samad ideed ja argumendid.

6.1. Vene maailm ja kaasmaalased

VF-i välisminister Sergei Lavrov teatas aastal 2015, et Vene maailma igakülgne toetamine on Venemaa hädavajalik välispoliitiline prioriteet. Lavrov rõhutas toona, et Venemaa kavatses jätkata oma kaasmaalaste õiguste kaitsmist, „kasutades kogu olemasolevat, rahvusvahelises õiguses sätestatud vahendite arsenalit“. Ta lisas, et 5. novembril 2015 Moskvast avatav välismaal elavate Venemaa kaasmaalaste viies maailmakongress peaks saama oluliseks sammuks Vene maailma ühendamisel. (Forbes.ru 2015)

VF-i välisministeeriumi pressiesindaja Maria Zahharova sõnul on Vene maailm inimeste kultuuriline, vaimne, keeleline ja tsivilisatsiooniline kogukond. See on kujunenud mitme sajandi jooksul. (Rambler.ru 2023) XXV ülemaailmse vene rahvakogu rahvusvahelise sektsiooni koosolekul 27. novembril 2023 pidas Maria Zahharova sissejuhatava ettekande. Sõnavõtus käsitles ta VF-i välispoliitika kontseptuaalseid aluseid, eelkõige tööd kaasmaalaste kogukondadega välismaal. Ta selgitas ka üksikasjalikult mõistet *Vene maailm*. (Sekretariat VRNS 2023)

Zahharova mõttekäik on järgmine.

Vähe on seda, mida meie vaenlased, varasemas kõnepruugis oponendid, on nii palju moonutanud kui Vene maailma mõistet. Nende tendentslikus ja isegi pahatahtlikus esituses on see agressiivne, pealetükkiv ideoloogia, mille eesmärk on, nagu nad väidavad, kogu maailm Venemaa kasuks ümber korraldada. /.../ Lääne – ja mitte ainult – ideoloogid arendavad selle Vene maailma teesi ümber terveid kontseptsioone. (Rambler.ru 2023)

Riigiduuma spiiker Vjatšeslav Volodin on samuti rääkinud Vene maailma ja kaasmaalaste poliitikast ning rõhutanud, et ülemaailmne vene rahvakogu aitab kaasa Vene maailma esindajate ühendamisele välismaal (Russkiy mir 2023).

6.2. Euraasia kui maailmakord

Intervjuus ajalehele Kasahstan Pravda rõhutas Putin ideid uuest maailmakorrast, mis tema sõnul tähendab rahu ja stabiilsuse loomist Euraasias. Putin teatas:

Maailma praeguses arengus domineerib uue, õiglasema maailmakorra kujundamine, mis põhineb rahvusvahelise õiguse prioriteedil. Venemaa peab selle protsessi lahutamatuks osaks ühise rahu, stabiilsuse ja heaolu ruumi loomist Euraasias. (RBK 2023)

Putin rõhutas, et selliseid eesmärke ei ole võimalik saavutada „ilma ühiste jõupingutusteta, ilma vastastikust usaldust tugevdamata, koostöövalmidust suurendamata ja ühiseid lahendusi otsimata“. Putin tuletas meelde Suur-Euraasia koostööprojekti, Venemaa algatust laiaulatusliku integratsiooni

tekitamiseks mandril, väites, et see võib olla oluline samm uue maailmakorra loomisel. (RBK 2023)

Sergei Lavrov on samuti arendanud ideid uuest Euraasia maailmakorrast ja julgeolekukeskkonnast. 31. oktoobril 2024 teatas ta Minskis:

Sellest loogikast juhindudes esitas Venemaa president V. Putin juba 2015. aastal idee alustada Suur-Euraasia koostööprojekti kui võimalikult laiaulatusliku integratsiooni, mille eesmärk on laiendada ja liberaliseerida kaubandus- ja investeerimissidemeid, viia ellu piiriüleseid infrastruktuuriprojekte, arendada transpordi- ja logistikavõrgustikku ning ühtlustada integratsiooni. Suur-Euraasia koostööprojekt annab omakorda tugeva majandusliku ja materiaalse aluse võrdse ning jagamatu Euraasia julgeoleku loomiseks kõigi kontinendi riikide ühiste ohtude ja väljakutsete vastu. (Mid.ru 2024)

Lavrov rõhutas selles kõnes ka Euraasia ideed, st suhete tugevdamist Aasia riikidega, nagu Hiina, Kesk-Aasia riigid, araabia maad ja Iraan. Ta väitis, et VF-i ja Hiina Rahvavabariigi strateegilised suhted ja laiaulatuslik partnerlus, mis tagavad konstruktiivse koostöö järkjärgulise kasvu kõikides valdkondades mõlema riigi rahvaste hüvanguks, on Euraasia piirkonna stabiilsuse tugevdamisel väga oluline. Venemaa välisminister teatas, et need suhted aitavad ühtlustada integratsiooni kontinendil ja on globaalsel tasandil tähtis stabiliseeriv tegur vastukaaluks nn kollektiivse Lääne hävitavale tegevusele oma hegemoonia säilitamisel. Lavrovi sõnul ei ole olulised mitte ainult kahepoolsed jõupingutused julgeoleku tugevdamiseks, vaid ka mitmepoolsed organisatsioonid, nagu SCO, Kagu-Aasia Maade Assotsiatsioon (ASEAN), Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon (CSTO), SRÜ, Pärsia lahe Araabia riikide koostöönõukogu ning vastastikuse suhtlemise ja usaldust suurendavate meetmete konverents Aasias, millel on Euraasias tähtis ja eriline roll. (Mid.ru 2024)

6.3. Russofoobia on kõikjal

Üks levinumaid teemasid Venemaa mõjutustegevuses on russofoobia (Darczewska, Żochowski 2015), mis on samuti seotud Vene maailma kontseptsiooniga. Russofoobiat¹⁸ on Venemaa aastakümneid kasutanud nii

¹⁸ Russofoobia kui Venemaa propagandistliku narratiivi kohta vt Vinnikov 2020; Feklyunina 2013.

välis- kui ka sisepoliitilistel eesmärkidel ning ajalooliselt on Venemaa eliit kirjeldanud suurt osa Venemaa kohta käivast negatiivsest infovoolust russofoobia narratiivi abil (Mölder, Sazonov 2020a, 87, 92, 93).

Selle vana russofoobia narratiivi, mida Kreml on kasutanud infosõjapidamise vahendina, on taas kasutusele võtnud ka VF-i välisminister ja teised kõrged riigiametnikud. Sergei Lavrov on korduvalt silma paistnud lääneriikide süüdistamisega russofoobias.

Meie sõbrad läänes – ameeriklased, inglased, kes propageerivad russofoobseid hoiakuid ja suruvad neid paljudele riikidele peale. Need riigid ei taha neid, kuid on sunnitud solidaarsusest nõustuma. Nad toidavad meid jätkuvalt teatud avaldustega. Nagu see, mida ütles hiljuti Briti peaminister T. May ja mida meile esitati kui suurejoonelist seisukoha „nihet“. Justkui Suurbritannia tahaks normaliseerida suhteid Venemaaga ja püüab hoida koostööd paljudes küsimustes, kuna koos suudame saavutada palju kasulikku /.../. Aga alles pärast seda, kui Venemaa tunnistab, et on eksinud. Sama kuuleme ka Ameerika Ühendriikidelt, et nad hakkavad tegema meiega koostööd alles pärast seda, kui oleme tunnistanud oma süüid ja lubanud, et enam halvasti ei käitu. (Lavrov 2018)

Lavrov on järjekindlalt kasutanud russofoobia teemat, süüdistades Ukrainat vene keele ja venekeelsete inimeste diskrimineerimises Ukrainas.

Alates 2014. aastast on Ukraina järjekindlalt vastu võtnud seadusi, mis keelavad vene keele kasutamise hariduses, meedias, kultuuris ja kõikides muudes valdkondades. Hiljuti keelas parlament kanoonilise Ukraina õigeusu kiriku. Lubage mul meelde tuletada, et ÜRO põhikirja artikkel 1 nõuab inimõiguste austamist olenemata rassist, soost, keelest või usutunnistusest. Kuid Lääs pigistab silmad kinni selle ees, et Kiievi russofoobne ja rassistlik režiim rikub rärgelt hartat, jätkates V. Zelenskõi ummikseisus oleva (ütlesin isegi rumala) „rahuvalemi“ propageerimist, mis nõuab Venemaa alistumist. (Mid.ru 2024)

Russofoobiast kirjutatakse ka Venemaal nn ajaloolistes uurimistöodes – näiteks hiljuti avaldas Moskva Riikliku Rahvusvaheliste Suhete Instituudi (MGIMO) kirjastus propagandistliku monograafia „Leedu ajalugu“ (Grigorjev et al. 2025). Raamat ilmus 2025. aasta märtsis ja seda esitleti Kaliningradis Balti Föderaalises Ülikoolis (Novaja Gazeta Evropa 2025). Venemaa välisminister Sergei Lavrov süüdistas raamatu eessõnas Baltimaid russofoobias, Andrei Hvostov võttis selle kokku järgmiselt.

Lavrovi kirjutatud eessõnas süüdistatakse Balti riike Venemaa-vastastes ja russofoobsetes meeleoludes, mis olla lausa riiklikuks poliitikaks muutunud, ja seetõttu olla mineviku objektiivne vaatlemine (Lavrovi arvates) eriti tähtis. Lühidalt – Moskva riikliku välissuhtluse instituudi MGIMO¹⁹ kirjastus on üllitanud ajaloolise Tõe. /.../ Leedulastele Moskva „tõde“ ei meeldinud. Leedu välisminister Kęstutis Budrys nimetas raamatut vaenutegevuse vahendiks. Leedulased meenutavad 2021. aastal avaldatud Venemaa presidendi teksti, kus püstitati tees vene ja ukraina rahvaste ajaloolisest ühtsusest. Mille teostamiseks saadetigi 2022. aasta 24. veebruaril Vene tankid Kiievi suunas. Lavrovi poolt heaks kiidetud Leedu ajalugu võib olla samasuguse vaenuakti ettevalmistus. (Hvostov 2025)

6.4. Venemaa ei ole alustanud mingit sõda

Venemaa 24. veebruaril 2022 alustatud täiemahulise sõja kontekstis on tekkinud mõned uued teemad, mis korduvad VF-i võtmepoliitikute kõnedes. Võib näha samasugust mustrit nagu varem mainitud teemade puhul, samu sõnumeid korratakse üha. Kuigi need ei kajastu selgelt Vene maailma või eurasiatismi ideedes, moodustavad need siiski osa kahest peamisest Venemaa imperialismi välispoliitilisest diskursusest. Kõigepealt tulevad vaatluse alla mõned avaldused, mis väljendavad ideed, et Venemaa ei ole kunagi alustanud mingit sõda, kuid on sellest hoolimata võitnud ning võitleb ka nüüd ainult rahu eest Ukrainas ja kogu maailmas. Kes siis alustas sõda Ukrainas? Sergei Lavrovi sõnul vastutavad Ukraina sõja eest NATO, Lääs ja Ukraina ise: „Põhja-Atlandi Liit ei ole enam rahul **sõjaga, mille ta on vallandanud Venemaa vastu** Kiievi ebaseadusliku valitsuse kätega ega ka kogu OSCE ruumiga“ (Lavrov 16.07.2024).

*Meie eelkäijate suured võidud ulatuvad tagasi Kiievi-Vene ja Napoleoni sõdade, 19. sajandi sõdade, Krimmi sõja ja teiste sõjakäikude aega, kui eesmärk oli eelkõige nõrgestada Venemaad. See kõik lõppes **Natsi-Saksamaa lüüasaamisega Teises maailmasõjas ja ÜRO loomisega**, mis põhineb igavesel lubadusel kanda hoolt, et midagi sellist ei juhtuks enam kunagi. (Lavrov 01.06.2024)*

Väite toetuseks, et Venemaa on alati olnud võidukas, mainitakse ajaloolisi tegelasi, nagu Napoleon ja Hitler, kelle Venemaa „alistas“. Ridade vahelt võib lugeda ähvardust, et kõiki nüüdseid vaenlasi tabab sama saatus.

¹⁹ Moskva Riiklik Rahvusvaheliste Suhete Instituut (MGIMO)

*Nende eesmärk on põhjustada Venemaa „strateegiline lüüasaamine“. Tahaksin teile meenutada, et ka **teistel n-ö suurtel mängijatel rahvusvaheliste suhete ajaloos, sealhulgas Napoleonil ja Hitleril, oli sama eesmärk. Ei ole üllatav, et paljud kaine mõistuse säilitanud poliitikud tulevad oma liigselt innukatele kolleegidele aeg-ajalt meelde, et ajaloo õppetundide unustamisel on neile katastroofilised tagajärjed.** (Lavrov 12.09.2024)*

Täna soovime teid teavitada sõja käigust, mida Lääs peab Venemaa Föderatsiooni vastu oma Kiievi käskjalgade ja Ukraina organite abiga (Lavrov 12.09.2024).

Idee Venemaast kui rahusobitajast esineb ka mitmel korral. Ukrainat on süüdistatud läbirääkimistest keeldumises ja samal ajal on Venemaa „innukas“ alustama rahuläbirääkimisi.

*Iga kord, kui me heast tahtest püüdsime siiralt lahendada seda kümne aasta vanust kriisi ja jõuda vastastikusele mõistmisele, ei õnnestanud neid kokkuleppeid mitte meie, vaid ukrainlased ja nende patroonid. President Vladimir Putin on korduvalt, sealhulgas ka hiljuti, öelnud, et me oleme valmis arutama julgeolekuküsimusi Euroopas. See hõlmab loomulikult algpõhjuste kõrvaldamist ja Venemaa õigustatud julgeolekuhuvide tagamist. **Meie lähenemisviisi eesmärk ei ole kahjustada kellegi teise julgeolekuhuvisid, vaid jõuda kõikehõlmavatele kokkulepetele.** (Lavrov 18.07.2024)*

Oluline on meenutada, et just Ukraina oli see, kes keeldus ja keeldub jätkuvalt läbirääkimistest. Lisaks sellele keelas Zelenskõi enda käskkirjaga endale ja oma administratsioonile igasugused kontaktid Venemaa juhtkonnaga. (Peskov 08.12.2024)

Venemaa ei ole kunagi tagasi lükanud rahuläbirääkimisi ja on korduvalt teatanud oma valmisolekust jätkata neid 2022. aasta Istanbuli kokkulepete alusel (Peskov 12.12.2024).

6.5. Ukraina ja Lääs tapavad rahumeelseid ja süütuid vene tsiviilelanikke

Käimasoleva sõja üle arutledes toovad Venemaa poliitikud, nagu Sergei Lavrov või Maria Zahharova, alati esile, kui palju inimesi on Venemaal Ukraina rünnakutes vigastada saanud ja hukkunud. Kuid nad ei maini kunagi ukrainlasi, kes saavad iga päev vigastada ja hukuvad droonirünnakute tõttu.

Selles olukorras on palju kahetsusväärset, sealhulgas Ukraina armee osalemine **laiaulatuslikes terrorirünnakutes** Lääne otsese toetusega. Iga päev teatatakse uutest **otsestest rünnakutest tsiviilrajatiste ja -isikute vastu**. See toimub Kurski piirkonnas, kuhu Ukraina väed on tunginud, kust neid tõrjutakse välja ja kust nad lõpuks välja aetakse. (Lavrov 12.09.2024)

On tõendeid, et Ukraina relvajõud **hukkavad tsiviiliskuid, takistavad evakueerimist, tapavad arste, kiirabibrigaade, vabatahtlikke ja päästetöötajaid**, samuti esineb ulatuslikke rüüstamisi (Lavrov 12.09.2024).

Uue aasta ja Donald Trumpi ametisseastumise lähenedes on Ukraina natsid intensiivistanud **oma terrorit Venemaa tsiviilelanikkonna vastu** (ja omaenda riigi vastu, sest nii nad neid inimesi nimetavad, hoolimata sellest, et nad ise ei pea end enam selliseks). Viimase nädala jooksul on Venemaa õhutõrjajõud tulistanud meie alade kohal alla üle 500 drooni. (Zahharova 25.12.2024)

Kiievi režiim, mis on nüüdseks funktsionaalselt vananenud, on keskendunud **terrorirünnakutele rahumeelsete Venemaa linnade ja külade vastu**, elades oma võimetu viha enda lahingutegevuse ebaõnnestumiste pärast välja tsiviilelanikkonna peal. Kollektiivse Lääne tarnitud relvi **kasutatakse** laialdaselt **süüitute inimeste vastu**, see teeb lääneriikidest kaasosalised nendes koletuslikes hirmutegudes – Volodõmõr Zelenskõi jõugu toime pandud terrorirünnakutes. Kahjuks on nende rünnakute ohvrid sageli lapsed. (Zahharova 18.07.2024)

6.6. „Agressiivsed“ Balti riigid

Idee agressiivsetest ja russofoobsetest Balti riikidest ei ole mõistagi leiutatud Ukraina vastu peetava täiemahulise sõja alguses, vaid selle juured on kaugel ajaloo ajaloos. Näiteks tõlgendavad riigid ajaloolisi sündmusi 1940. aastatel, kui Eesti, Läti ja Leedu said Nõukogude Liidu osaks, täiesti erinevalt. Balti riikide jaoks oli see okupatsioon, Venemaa on aga alati deklareerinud, et Eesti, Läti ja Leedu liitusid Nõukogude Liiduga vabatahtlikult. (Sazonov 2020)

Natsismi taaselustamine oli kõige selgemalt näha Ukrainas, kuid see algas palju varem, pärast Balti riikide liitumist Euroopa Liidu ja NATO-ga. Vastuseks meie muredele, et neid võetakse liiga kiiresti vastu, kinnitati meile, et kui need riigid on Euroopa Liitu ja NATO-sse vastu võetud, kaob nende russofoobne meelestatatus. Väidetavalt **käitusid nad halvasti**, sest nad kardavad meid, kuna me „**okupeerisime**“ nad. Midagi ei ole muutunud, pigem vastupidi. Kui me vaatame praegust olukorda NATO-s ja Euroopa Liidus, siis **Balti riigid, poolakad ja tšehhid kuuluvad Euroopa organisatsioonides kõige agressiivsemasse gruppi**. (Lavrov 01.06.2024)

7. Kokkuvõte

Kreml'i propaganda kui keeruline nähtus tugineb sellistele ajaloolistele kontseptsioonidele ja ideedele nagu Vene maailm, eurasianism ja paremäärmuslikud ideed, samuti faktidega manipuleerimisele, valeinfole ja valedetele.

Ei tohi unustada, et Kreml'i mõjutusoperatsioonid on pidevalt propageerinud ideid Venemaast kui Euraasia tähtsaimast tegijast, kui Euraasia suurvõimust, levitades aastakümneid selliseid ideid nagu Vene maailm ja kaasmaalaste poliitika, eriti Läänes elava venekeelse diasporaa seas. Kreml ei püüa mitte ainult mõjutada kogu Lääne ühiskonda – kahjustada ja lõhestada seda –, vaid püüab muu hulgas mõjutada ka poliitikat, majandust, kultuuri, julgeolekut ja sotsiaalset keskkonda.

Tänapäeva VF-i autoritaarse režiimi ning revisionistliku ja uusimperialistliku (välis)poliitika ideoloogilised alused ühendavad endas elemente vanast tsariaajast (nt „Moskva on kolmas Rooma“), krahv Uvarovi ametlikust natsionalismi teooriast, slavofiilsusest, eurasianismist, aga ka 19. ja 20. sajandi lõpu vene filosoofide ning ideoloogide ultranatsionalistlikest, paremäärmuslikest ideedest.

Kõik eespool nimetatud teemad ja ideed on kasutusel hübriidsõjapidamises relvana läänemaailma vastu.

Nende avalduste puhul, mida VF-i kõrged riigiametnikud, nagu Putin, Lavrov, Zahharova, Medvedev, Peskov jt iga päev teevad, võib eeldada, et need on eelkõige mõeldud siseauditooriumile – Venemaa elanikele. Sellel, kuidas sõnavõttudes erinevaid sündmusi esitatakse ja mis kõige tähtsam, tõlgendatakse, ei ole välisauditooriumi puhul mingit mõtet. Näiteks kui Sergei Lavrov ütleb, et NATO, Ukraina ja Lääs alustasid sõda Venemaa vastu, ei saa need, kes teavad Venemaa sisetungist Ukrainasse 24. veebruaril 2022, mõistagi seda teavet tõepäraseks pidada. Või kui Maria Zahharova loob oma sõnavõttudes mulje, et selles sõjas surevad ainult Venemaa tsiviilisikud, siis need, kes on näinud andmeid Butša kohta, teavad, et see on valeinfo. Samas näib, et siiski eeldatakse, et keegi on ka väljaspool VF-i nendest mõtteavaldustest huvitatud, sest need tõlgitakse hoolikalt inglise keelde ja pannakse välisministeeriumi või kremlin.ru veebilehele.

Lõpetuseks tuleb märkida, et Venemaa mõjutustegevus, sealhulgas strateegiliste narratiivide, teemade, ideede, sõnumite ja üldisemalt Lääne-vastase diskursuse levitamine, on suunatud potentsiaalsetele sihtrühmadele, sealhulgas populistlikele liikumistele, nii radikaalsetele kui ka mitteradikaalsetele poliitilistele tegelastele ja jõududele, erinevatele rahvusvahelistele sihtrühmadele

ning alternatiivsetele või valitsusvastastele, USA-, NATO- ja Euroopa Liidu vastastele jm gruppidele.

Kirjandus

- Agentstvo** 2022 = Агентство 2022. Путин рассказал молодым экологам о смысле жизни во время войны. 5 сентября. <https://www.agents.media/ilyin/> (17.03.2025).
- Antoniades et al.** 2010 = Antoniadis, A.; Miskimmon, A.; O'Loughlin, B. 2010. Great Power Politics and Strategic Narratives. Working paper No. 10, March. United Kingdom: Centre for Global Political Economy, University of Sussex, Brighton.
- Atlantic Council** 2014. Putin Vows to 'Actively Defend' Russians Living Abroad. July 2. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/putin-vows-to-actively-defend-russians-living-abroad/> (17.03.2025).
- Barbashin, A.** 2018. Ivan Ilyin: A Fashionable Fascist. – Riddle, April 20. <https://ridl.io/ivan-ilyin-a-fashionable-fascist/> (22.12.2025).
- Bellingcat** 2019. Wagner Mercenaries With GRU-issued Passports: Validating SBU's Allegation. January 30. <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2019/01/30/wagner-mercenaries-with-gru-issued-passports-validating-sbus-allegation/> (22.09.2024).
- Berdjajev** 1946 = Бердяев, Н. А. 1946. Русская идея: основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века. Париж: YMCA-Press.
- Caprio, S.** 2022. 'Rushism', the ideology of the third millennium. – PIME Asia News, July 5. <https://www.asianews.it/news-en/%E2%80%98Rushism%E2%80%99,-the-ideology-of-the-third-millennium-55748.html> (11.01.2025).
- Clover, Ch.** 2016. Lev Gumilev: passion, Putin and power. – Financial Times, March 11. <https://www.ft.com/content/ede1e5c6-e0c5-11e5-8d9b-e88a2a889797?mhq5j=e1> (25.03.2025).
- Current time** 2022. Гендер, русофобия, Дугин, Ильин, Геббельс и Нагорная проповедь. 10 тезисов Путина в речи об аннексии четырех областей Украины. – Настоящее время, 30 сентября. <https://www.currenttime.tv/a/gender-rusofobiya-dugin-ilin-gebbels-i-nagornaya-propoved-cto-skazal-putin-v-rechi-ob-anneksii-chetyreh-oblastey-ukrainy/32059545.html> (07.03.2025).
- Darczewska, J.; Żochowski, P.** 2017. Russia's 'Activity' toward the West – Confrontation by Choice. – Russian Analytical Digest, No. 212, pp. 2–6.

- Dugin** 1993 = Дугин, А. 1993. Гиперборейская теория. Москва: Арктогея-центр.
- Dugin** 2002 = Дугин, А. 2002. Основы евразийства. Москва: Арктогея-центр.
- Dugin** 2009 = Дугин, А. 2009. Четвёртая политическая теория. Москва: Амфора.
- Dugin** 2012 = Дугин, А. 2012. Геополитика России. Москва: Академический проект, Гаудеамус.
- Dugin** 2014 = Дугин, А. 2014. Евразийский реванш России. Москва: Алгоритм.
- Feklyunina, V.** 2013. Constructing Russophobia. – Taras, R. (ed.). *Russia's Identity in International Relations: Images, Perceptions, Misperceptions*. London: Routledge, pp. 91–109.
- Filjuškin** 2006 = Филюшкин, А. И. 2006. Титулы русских государей. Москва-СПб.
- Forbes.ru** 2015. Лавров назвал поддержку русского мира приоритетом внешней политики. 2 ноября. <https://www.forbes.ru/news/304591-lavrov-nazval-podderzhku-russkogo-mira-prioritetom-vneshnei-politiki> (26.03.2025).
- France24** 2022. Zelensky tells UN that Russia must be expelled from Security Council. April 5, <https://www.france24.com/en/europe/20220405-live-ukraine-s-zelensky-to-address-security-council-amid-outrage-over-bucha-killings> (30.01.2025).
- Gavrilov** 2019 = Гаврилов, И. Б. 2019. Сергей Семенович Уваров. Жизнь. Труды. Мировоззрение. – Труды кафедры богословия Санкт-Петербургской Духовной Академии, № 2 (4), с. 131–191. <https://cyberleninka.ru/article/n/sergey-semenovich-uvarov-zhizn-trudy-mirovozzrenie/viewer> (12.09.2024).
- Grigas, A.** 2016. Putin Uses “Compatriot Protection” Plan to Restore Russia’s Clout. – The International Peace Institute (IPI), June 15. <https://www.ipinst.org/2016/06/beyond-crimea-the-new-russian-empire> (02.10.2024).
- Grigorjev et al.** 2025 = М. С. Григорьев и др. 2025. История Литвы. М.: Международные отношения. <https://ekspertai.eu/static/uploads/2025-05-30/История%20Литвы.pdf> (23.12.2025).
- Gumiljov** 1992 = Гумилёв, Л. Н. 1992. Источник: Предсмертное интервью после распада СССР. – Социум, № 5.
- Номjakov** 2011 = Хомяков, А. С. 2011. Всемирная задача России. Составление и комментарии М. М. Панфилова. Отв. ред. О. Платонов. Изд. 2-е. Москва: Институт русской цивилизации, Благословение.

- Howard, C.; Pukhov, R.** (eds.) 2014. *Brothers Armed. Military Aspects of the Crisis in Ukraine*. Minneapolis: East View Press.
- Hvostov, A.** 2025. Leedu riigi „tühistamine“. Kuidas Moskva kasutab ajalugu relvana ka Balti riikide vastu. – Eesti Ekspress, 6. mai. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120375204/leedu-riigi-tuhistamine-kuidas-moskva-kasutab-ajalugu-relvana-ka-balti-riikide-vastu> (02.07.2025).
- Пјин** 1928 = Ильин, И. А. (редактор) 1928. *Русский Колокол. Журнал волевой идеи*. № 3. Берлин, с. 54–64.
- Пјин** 1933 = Ильин, И. А. 1933. *Национал-социализм. Новый дух. Возрождение*, 17 мая. Париж. http://www.odinblago.ru/filosofiya/ilin/ilin_i_nacional_sociali (07.03.2025).
- Пјин** 2001 = Ильин И. А. 2001. *Собрание сочинений: Статьи. Лекции. Выступления. Рецензии (1906–1954)*. Москва: Русская книга.
- Ivanov et al.** 2015 = Иванов, А. А.; Казин, А. Л.; Светлов, Р. В. 2015. *Русский национализм: основные вехи исторического осмысления*. – Вестник Русской христианской гуманитарной академии, № 4, с. 143–157.
- Jerusalimski** 2009 = Ерусалимский, К. Ю. 2009. Прус и «Прусский вопрос» в дипломатических отношениях России и Речи Посполитой 1560-х – начала 1580-х гг. – *Хорошие дни: Памяти Александра Степановича Хорошева*. Великий Новгород; СПб.; Москва, с. 276–293.
- Kuckartz, U.** 2014. *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice & Using Software*. London: Sage Publications.
- Kupp-Sazonov, S.; Sazonov, V.** 2022. Su kiri on täis koera haukumist. Valik Ivan Julma läkitusi. Tallinn: Äripäev.
- Laaneots, A.** 2014. *Vene-Gruusia 2008. aasta sõda – põhjused ja tagajärjed*. – ENDC Occasional Papers, nr 1. Kaitsevæ Ühendatud Õppeasutused.
- Laruelle, M.** 2015. *The “Russian World”: Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination*. Center on Global Interests (CGI), May. https://www.researchgate.net/publication/344222398_The_’Russian_World’_Russia’s_Soft_Power_and_Geopolitical_Imagination_Center_for_Global_Interests_Papers_May (27.11.2024).
- Laruelle, M.** 2018. In search of Putin’s philosopher. Why Ivan Ilyin is not Putin’s Ideological Guru. – *Riddle*, April 19. <https://ridl.io/in-search-of-putins-philosopher> (27.11.2024).
- Lavrov** 2018 = Лавров, С. 2018. *Выступление на конференции «Средиземноморье: римский диалог»*. Российский Совет по международным делам. 23 ноября. https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/comments/vystuplenie-na-konferentsii-sredizemnomore-rimskiy-dialog/?sphrase_id=31559967 (27.11.2024).

- Lehtovirta, J.** 1999. Ivan IV as Emperor: The Imperial Theme in the Establishment of Muscovite Tsardom. University of Turku.
- Lisitsa** 1996 = Лисица, Ю. 1996. Иван Александрович Ильин. Историко-биографический очерк. – Ильин, И. А. Собрание сочинений: в 10 т. Том 1. Москва: Русская книга, с. 6–36.
- Lo, B.** 2015. *Russia and the New World Disorder*. London: Chatham House. Washington, D.C: Brookings Institution Press.
- Mackinder, H. J.** 1904. The Geographical Pivot of History. – *The Geographical Journal*, Vol. 23, No. 4, pp. 421–437.
- Mid.ru** 2024. Выступление Министра иностранных дел Российской Федерации С. В. Лаврова на пленарном заседании высокого уровня Международной конференции по евразийской безопасности. Минск, 31 октября 2024 года, Министерство иностранных дел Российской Федерации. https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1978553/?TSPD_101_R0=08765fb817ab20003313bcb6ab33cc91567ded4d1053b2ce9402dc38e6f0ed4a428c121fad1791e20832ba673d1430002abe35a16731d67c2694a36c0bd30b40bd1c81855b7bb2a94bf0b634699e58b4f4ab5a39741ed3ff99c0efec9787cd0b (26.03.2025).
- Minakov** 2024 = Минаков, А. Ю. 2024. Об отношении И. А. Ильина к фашизму и нацизму. – Тетради по консерватизму, № 1, с. 193–203. http://essaysonconservatism.ru/wp-content/uploads/2024/08/2024_01.pdf (07.03.2025).
- Miskimmon et al.** 2013 = Miskimmon, A.; O’Loughlin, B.; Roselle, L. 2013. *Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order*. Routledge.
- Mölder, H.; Sazonov, V.** 2020a. Kremlin information campaign in the Baltic States during the COVID-19 pandemic escalation of spring 2020. – *Modern Management Review*, Vol. XXV, Research Journal 27, No. 4, pp. 83–97.
- Mölder, H.; Sazonov, V.** 2020b. The Kremlin’s Strategic Narratives on the Baltic States During the COVID-19 Crisis. – *Bellona Quarterly*, Vol. 4, pp. 35–54.
- Mölder, H.; Shiraev, E.** 2021. Global Knowledge Warfare, Strategic Imagination, Uncertainty and Fear. – Mölder, H.; Sazonov, V.; Kerikmäe, T.; Chochia, A. (eds.). *The Russian Federation in Global Knowledge Warfare. Influence Operations in Europe and Its Neighbourhood*. Cham: Springer Verlag, pp. 13–32.
- Novaja Gazeta Evropa** 2025. = Новая газета Европа 2025. «Основная задача вообще не история, а политический месседж». <https://novaya-gazeta.eu/articles/2025/05/06/osnovnaia-zadacha-voobshche-ne-istoriia-politicheskii-messedzh> (02.07.2025).

- Obrašenije Prezidenta ... 2022** = Обращение Президента Российской Федерации 2022. – Kremlin.ru, 24 февраля. <https://kremlin.ru/events/president/news/67843> (01.03.2025).
- O sozdanii ... 2007** = О создании фонда «Русский мир»: Указ Президента Российской Федерации от 21 июня 2007 года № 796. Президент В. В. Путин (2004–2008). Российская Федерация, Москва. <https://www.prlib.ru/item/432871> (20.12.2025).
- Petrov 2003** = Петров, В. Л. 2003. Геополитика России. Возрождение или гибель? Москва: Вече.
- Pomerantsev, P. 2015.** *Authoritarianism Goes Global (II): The Kremlin's Information War.* – *Journal of Democracy*, Vol. 26, No. 4, pp. 40–50.
- Putin 2007** = Путин, В. 2007. Послание Президента Российской Федерации от 26.04.2007 г. б/н (о положении в стране и основных направлениях внутренней и внешней политики государства). – Администрация Президента России. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/25522> (22.12.2025).
- Rambler.ru 2023.** Захарова заявила, что Запад подвергает искажению понятие «Русский мир». Об этом сообщает Рамблер, 27 ноября. <https://news.rambler.ru/politics/51843944-zaharova-zayavila-chto-zapad-podvergaet-iskazheniyu-ponyatie-russkiy-mir/> (02.03.2022).
- RBK 2021** = РБК 2021. Путин назвал наиболее близких ему философов. 21 октября. <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/61719c749a7947e4686fe911> (19.08.2024).
- RBK 2023** = РБК 2023. Путин назвал евразийское условие создания справедливого миропорядка. 8 ноября. <https://www.rbc.ru/politics/08/11/2023/654aaf839a79471dbb3f4309> (19.03.2025).
- Remler, P. 2020.** *Russia at the United Nations: Law, Sovereignty, and Legitimacy.* – *The Carnegie Endowment for International Peace*, January 22. <https://carnegieendowment.org/2020/01/22/russia-at-united-nations-law-sovereignty-and-legitimacy-pub-80753> (01.03.2025).
- Russkiy mir 2023.** Вячеслав Володин: Ассамблея Русского мира способствует консолидации соотечественников за рубежом. Редакция портала «Русский мир», 3 ноября. <https://russkiymir.ru/news/319400/> (15.02.2025).
- Sauer, P. 2022.** *Mercenaries have skills armies lack': former Wagner operative opens up.* – *Guardian*, February 10. <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/10/marat-gabidullin-russian-mercenary-wagner> (15.10.2024).
- Savitski 1931** = Савицкий, П. Н. 1931. В борьбе за Евразийство. Париж.

- Savitski** 2022 = Савицкий П. Н. 2022. Географические и геополитические основы евразийства. – Основы евразийства.
- Sazonov, V.** 2017. The Ideology of Putin's Russia and its Historical Roots. – ENDC Occasional Papers, No. 7, pp. 18–28.
- Sazonov, V.** 2020. Case Study: Estonia Molotov-Ribbentrop Pact, World War II and Soviet Legacy. – Falsification of History as a Tool of Influence, pp. 18–29. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence (STRATCOM COE).
- Sazonov et al.** 2022 = Sazonov, V.; Ploom, I.; Veebel, V. 2022. The Kremlin's Information Influence Campaigns in Estonia and Estonian Response in the Context of Russian-Western Relations. – TalTech Journal of European Studies, Vol. 12, No. 1, pp. 27–59.
- Sazonov, V.; Sägi, J.** 2022. Gerassimovi „doktriini“ kommenteeritud tõlge: sõjalises ja hübriidsõja kontekstis. – Turvalisuskompass, nr 1 (2), lk 133–164.
- Sekretariat VRNS** 2023 = Секретариат ВРНС 2023. Мария Захарова: «Русский мир – один из ключевых центров неизбежного многополярного мироустройства». – YouTube.com, December 21. <https://www.youtube.com/watch?v=5wyupPasB-0> (27.03.2025).
- Skazanie o knjazjah Vladimirskih** 2000 = Сказание о князьях Владимирских 2000. Предисловие С. В. Перевезенцева, комментарии и перевод Л. А. Дмитриева. – Библиотека литературы Древней Руси. Том. 9. СПб., с. 278–289.
- Skrynnikov** 2006 = Скрынников, Р. Г. 2006. Иван III. АСТ, АСТ Москва, Транзиткнига.
- Slovo** = Слово на обновление Десятинной церкви. <https://portal-slovo.ru/history/35613.php> (05.11.2025).
- Snyder, T.** 2016. How a Russian Fascist Is Meddling in America's Election. – New York Times, September 20. https://www.nytimes.com/2016/09/21/opinion/how-a-russian-fascist-is-meddling-in-americas-election.html?_r=0 (15.10.2024).
- Solovjov** 1989 = Соловьёв, В. С. 1989. Русская идея. Соловьёв, В. С. Соч.: в 2 т. Том 2. Москва. <http://www.vehi.net/soloviev/russianidea.html> (15.10.2024).
- Solovjov** 1999 = Соловьёв, В. 1999. Спор о справедливости. Москва-Харьков.
- Stronski, P.; Sokolsky, R.** 2020. Multipolarity in Practice: Understanding Russia's Engagement With Regional Institutions. – Carnegie Endowment for International Peace, January 8. <https://carnegieendowment>.

- org/2020/01/08/multipolarity-in-practice-understanding-russia-s-engagement-with-regional-institutions-pub-80717 (05.11.2024).
- Surkov** 2019 = Сурков, В. 2019. Долгое государство Путина. – Независимая газета, 11 февраля. http://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html (05.02.2025).
- Surkov** 2021 = Сурков, В. 2021. Куда делся хаос? Распаковка стабильности. – Актуальные комментарии, 20 ноября. <https://actualcomment.ru/kuda-delsya-khaos-raspakovka-stabilnosti-2111201336.html> (25.02.2025).
- Štšedrovitski** 1999 = Щедровицкий, П. Г. 1999. Русский мир и транснациональное русское. – Библиотека культурной политики, управления и предпринимательства, АТШ, 19. <https://shchedrovitskiy.com/russkiy-mir/> (15.03.2025).
- Tass.ru** 2024. В ВПШ назвали петицию против присвоения имени Ильина частью информационной войны Запада. 17 апреля. <https://tass.ru/obschestvo/20575527> (13.01.2025).
- Tleugabõlova et al.** 2013 = Тлеугабылова, К. С.; Абдрахманова, А. А.; Макалаков, Т. Ж. 2013. Л. Н. Гумилев – один из основоположников идеи евразийства. – Молодой учёный, № 2 (49), с. 288–291. <https://moluch.ru/archive/49/6156/> (25.02.2025).
- UN News** 2022. Russia blocks Security Council action on Ukraine. – United Nations, UN News, February 26. <https://news.un.org/en/story/2022/02/1112802> (13.01.2025).
- Uvarov** 2016 = Уваров, С. С. 2016. Православие. Самодержавие. Народность. Москва: Эксмо.
- Vedomosti** 2023. Путин рассказал, что такое «русский мир». – Vedomosti.ru, 28 ноября. <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2023/11/28/1008192-putin-russkii-mir> (23.03.2025).
- Vinnikov** 2020 = Винников, А. 2020. Коронавирус подарил Прибалтике новый повод для русофобии. – Взгляд. Деловая Газета, 7 апреля. <https://vz.ru/world/2020/4/7/1032712.html> (24.01.2022).
- Zevelev, I.** 2016. The Russian World in Moscow's Strategy. Center for Strategic and International Studies (CSIS), August 22. <https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy> (22.09.2024).

Kõned

- Välisminister Sergei Lavrovi avaldus ÜRO Julgeolekunõukogu istungil mitmepoolse koostöö kohta õiglasema, demokraatlikuma ja jätkusuutlikuma maailmakorralduse nimel 2024. New York, 16. juuli. https://mid.ru/en/press_service/minister_speeches/1962040/ (22.12.2025).
- Välisminister Sergei Lavrovi intervjuu projektile „Aegumatu“ 2024. Moskva, 1. juuni. https://mid.ru/en/press_service/minister_speeches/1954059/ (22.12.2025).
- Välisminister Sergei Lavrovi sõnavõttud ja vastused meedia küsimustele pärast visiiti Ameerika Ühendriikidesse Venemaa ÜRO Julgeolekunõukogu eesistumise raames 2024. New York, 18. juuli. https://mid.ru/en/press_service/minister_speeches/1962428/ (22.12.2025).
- Välisminister Sergei Lavrovi sõnavõtt Ukraina kriisi lahendamise teemal suursaadikute ümarlauas 2024. Moskva, 12. september. https://mid.ru/en/press_service/minister_speeches/1969360/ (22.12.2025).
- Kommentaar USA valitud presidendi Donald Trumpi Ukraina teemal tehtud hiljutise avalduse kohta 2024, 8. detsember. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/75796> (22.12.2025).
- Presidendi pressiesindaja Dmitri Peskovi kommentaar 2024, 12. detsember. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/75835> (22.12.2025).
- Välisministeeriumi pressiesindaja Maria Zahharova брифing 2024. Moskva, 25. detsember. https://www.mid.ru/ru/press_service/video/view/1989140/?lang=en (22.12.2025).
- Välisministeeriumi pressiesindaja Maria Zahharova брифing 2024. Moskva, 18. juuli. https://mid.ru/ru/press_service/spokesman/briefings/1962610/?lang=en#03 (22.12.2025).

VLADIMIR SAZONOV, PhD

Kaitseväe Akadeemia rakendusuringute osakonna juhtivteadur ja Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi Vana-Lähis-Ida uuringute kaasprofessor

SIRJE KUPP-SAZONOV, PhD

Tartu Ülikooli tõlkeõpetuse ja -uuringute osakonna juhataja ning vene keele ja tõlkeõpetuse lektor